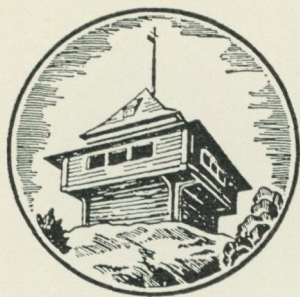

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1951**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH

SKANSENS ÅRSBOK

1951

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM · GÖSTA BERG · ERIK ANDRÉN

Redaktör: Erik Andrén

Omslagsbilden visar en detalj ur en målning av den lilla idylliska 1700-talsgården Svindersvik i Nacka, som nyligen kommit i Nordiska museets ägo och som utförligt behandlas i denna årsbok. Målningen är signerad av Carl Petter Hilleström 1784 och tillhör Nordiska museet, inv.-nr 217,359.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1951
Djuptrycksplanser från Nordisk Rotogravyr*

SUNE AMBROSIANI IN MEMORIAM

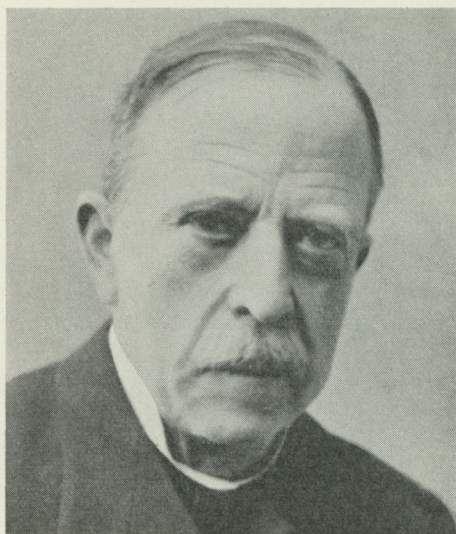
Förre intendenten vid Nordiska museet fil. dr Sune Ambrosiani avled oväntat den 23 januari 1950 några veckor efter sin 75-årsdag; han var född den 31 december 1874.

I den långa rad av särpräglade personligheter, vilka under det nu tilländalupna halvseklet varit som tjänstemän knutna till institutionen, framträder Sune Ambrosianis profil i särskild relief. Detta sammanhänger både med hans principfasta, strävt flärdfria levnadsstil, som verkade oskiljaktig från temperament och ingenium, och med de egenskaper som kännetecknade honom som museiman och kulturhistorisk forskare och som arbetskamrat.

Att Ambrosianis levnadsbana blev kulturhistorikerns ha vi utan tvivel att tacka hans äldre frände Emil Ekhoff. Han var ännu gymnasist, när Ekhoff 1891 tog honom med på sina berömda fornminnesregistreringar i Bohuslän och när han påföljande sommar i Tuna socken halvvägs mellan Uppsala och Östhammar tillsammans med en klasskamrat påbörjade en fornminneskartering efter det bohuslänska mönstret. Den fortsattes 1893 av Ekhoff själv med de bägge ynglingarna, nu nybakade studenter, som deltagare. Efter att Oscar Almgrens arkeologiska seminarium kompletterat inventeringen 1903 publicerade Ambrosiani dess resultat i Upplands fornminnesförenings tidskrift — den första arkeologisk-topografiska beskrivningen av en upplandssocken. Ekhoff övergick emellertid på 1890-talet helt till studiet av våra medeltida byggnadsmonument. Hans unge frände följer honom tätt i spåren. Redan på sommaren 1893 finna vi honom på Gotland studerande kyrkor. Det är också betecknande att den nyss anförda uppsatsen nästan är den enda av Sune Ambrosianis hand som rör sig på den förhistoriska arkeologiens område. I den bibliografi, med vilken vännerna hyllade honom på 70-årsdagen, finner

man på första sidan åtminstone två byggnadsarkeologiska bidrag som inspirerats av Ekhoﬀ. Så är t. ex. dennes uppseendeväckande fynd av stavkyrkokoplankorna i Hemse bakgrunden till Ambrosianis (sedermera av Clemmensens avvisade) tolkning i Aarbøger 1899 av bulväggen i Gåsetornet i Vordingborgs slottsruin som rester av stavkonstruktion. Men som vetenskaplig författare debuterade Ambrosiani i själva verket med den lilla uppsatsen om anledningen till biskop Bengts av Skara romfärd 1220—21, en första frukt av de historiska studierna i Uppsala; den förelåg tryckt hösten 1897 i historiska seminariets hyllningsskrift till gamle professor Carl Gustaf Malmström, men av någon anledning överlämnades denna först på Malmströms 80-årsdag fem år senare. Den äldre medeltidens samhällsskick och byggnadskonst blevo gebit som Ambrosiani sedan var trogen livet igenom.

I uppsalamiljön stöptes den unge studenten om. Han mognade hastigt och fann sin form, kanske inte utan en personlig kris. Till universitetet kom han som en yngling med starka estetiska och religiösa intressen, och fil. kand.-examen med estetik (för C. R. Nyblom) och historia (Hjärne) som huvudämnen var snart absolverad (1896). Men romantiken befanns nu mogen för avskrivning. Endast med strängt empirisk forskning och typologisk metod kunde kulturhistorien och i synnerhet arkitekturens historia bli vetenskap — estetiserandet förde på villovägar. Ambrosiani tog inte heller med estetiken i sin licentiatexamen. Christian Axel Jensen, den framstående danske museimannen, som var Ambrosianis reskamrat vid flera utrikes studieresor, har om sin gamle vän omvitnat, hur imponerad han blev, när han första gången 1897 sammanträffade med den 22-årige svensken, som "allerede den gang forenede kritisk nøgternhed med videnskabelig fantasi og den lyst til at recensere, som senere skulde blive så karakteristisk for hans forfatterskab". Å andra sidan hade utan tvivel de studier av romansk arkitektur, som Ambrosiani den gången företog i Danmark och Nordtyskland under umgänge med danska arkitekter och kulturhistoriker, mycket stor betydelse för utvecklingen av hans vetenskapliga åskådning och av hans undersökningsmetodik. Som förmedlare av dansk forskningstradition till en yngre generation arkitekturhistoriker i Uppsala gjorde

Ambrosiani sedan en väsentlig insats. Även i sina historiska studier visar han sig vid sekelskiftet starkt påverkad av problemställningar i dansk vetenskap.

Som licentiat i historia och nationalekonomi lämnade Ambrosiani 1902 Uppsala och blev museiman. I februari 1903 började han tjänstgöra som oavlönad aspirant i Nordiska museet; i december 1903 antogs han som amanuens. I det kulturhistoriska museum, som under Bernhard Salins ledning skapades i den nya museibyggnaden på Lejonslätten, fann Ambrosiani utlopp för hela sin vetenskapliga entusiasm. Axel Romdahl, som 1904 blev hans arbetskamrat för ett par år, skildrar honom i sina minnen som "den strängt saklige föremålsforskaren, lidelsefullt ivrande för undersökningar och fältarbeten och för publicerande av alla forskningsresultat i snabbast möjliga tempo". Hans första uppdrag som provtjänstgörande var att sätta sig in i de delar av samlingarna, som skulle utställas under rubriken Eldens ekonomiska användning. Hans strängt systematiska utställning av detta material i den sommaren 1908 öppnade delen av bottenvåningen stod kvar ända till 1938. Därjämte fick han den kyrkliga avdel-

ningen om hand och sedermera samlingen av stockholmiana, dvs. arkitekturdetaljer och jordfynd från rivningar och byggnadstomter i huvudstaden. Dessa samlingar kommo däremot endast att vid ett par tillfälliga utställningar visas för allmänheten. De forskningsfält, som nu öppnade sig för honom, tog han genast under bearbetning. Framför allt i museets nya tidskrift *Fataburen*, vars redaktör han i realiteten var under Salins tid, tryckte han en lång rad av uppsatser, kulminerande i doktorsavhandlingen om kakeltypologi (1910). Till denna samlade han dessutom material under flera långvariga utrikesresor; med en segelskuta från Danzig tog han sålunda hem en hel laddning kakel (nu i Röhsska konstsöjdmuseet), som han samlat på avstjälpningsplatser för byggnadsmaterial från rivningshus från medeltiden och renässansen. Men ämnesvalet var mycket bredare än så. Han tog på ett för honom alltid betecknande sätt starkt intryck av den vetenskapliga diskussionen i den nya kamratkretsen och inspirerades av den till egna insatser för att lösa problemen. Nils Edvard Hammarstedts undersökningar av sed och tro, Axel Nilssons studier i träarkitekturens och allmogehusets utvecklingshistoria och Bernhard Salins religionsvetenskapliga forskningar äro väsentliga förutsättningar för den enastående mångsidighet i hans vetenskapliga författarskap, som utmärker det första decenniet i museet. Typisk för hans etnografiskt vakna blick är skildringen av "harkalaset" (1905), tobaksskördens festliga avslutning i hans hembygd Solna, som han tolkar i den rättroget mannhardtianska anda som vid denna tid utmärkte Hammarstedt. Karakteristisk för hans vetenskapliga fantasi är den separat utgivna skriften om "Odinskultens härkomst" (1907), som ansluter till Bernhard Salins i föreläsningar för museets tjänstemän framlagda undersökningar av den fornnordiska mytologiens kronologi.

År 1914 lämnade Axel Nilsson sin intendentur för att överflytta till Göteborg och Röhsska konstsöjdmuseet. Sune Ambrosiani blev då hans efterträdare som vårdare av hantverks- och skråsamlingarna, avdelningen för arbetets historia som den officiella benämningen då lydde. Endast de samlingar, som illustrerade hantverksämbetenas verksamhet, hade hittills varit utställda och tillgängliga för allmänheten; under Ambrosianis ledning

tillkommo så under åren 1914—24 i museets bottenvåning, där nu den nya föreläsningssalen är belägen, apoteksavdelningen och avdelningarna för bokhantverk, trä- och metallhantverk. Sina forskningsresultat på de nya studieområdena nedlade Ambrosiani i specialvägledningar och i åtskilliga större arbeten, bl. a. "Dokument rörande de äldre pappersbruken i Sverige" (1919—23) och "Från de svenska skråämbetenas dagar" (1920). Om man betänker, att Ambrosiani från 1918 jämsides härmed var Föreningens för svensk kulturhistoria sekreterare och redaktör för dess tidskrift *Rig*, häpnar man över den vetenskapliga aktivitet, som utmärker denna period av hans liv. Föreningens ändamål var att med sin tidskrift öka publiceringsmöjligheterna för de yngre kulturhistorikerna; Fataburen räckte inte längre till och måste på grund av kristiden inskränka sitt omfång. Ambrosiani lyckades också väl med uppgiften att göra *Rig* till ett organ för den aktuella diskussionen i de olika kulturhistoriska vetenskaperna. Uppkomsten av nya periodiska publikationer från landsortsmuseerna, den tilltagande specialisering, som utmärkte 1920- och 30-talen, och föreningens försämrade ekonomi gjorde emellertid uppgiften allt svårare. Han stod dock kvar på sin post i 15 år.

1932 hade museets registreringsavdelning blivit Ambrosiani anförtrodd, och han ansvarade nu till inträdet i pensionsåldern för förändret av museets huvudliggare och därmed sammanhängande göromål. En mer kvalificerad registrator torde museet inte ha haft, åtminstone inte sedan Nils Edvard Hammarstedt vid sekelskiftet förestod denna avdelning. Han stod nu, "gammaldags och klok och liberal", som den siste representanten för den epok, då specialiseringen var okänd. Den vetenskapliga produktionen blev sparsammare men visade samma mångsidighet som förr; ofta byggde han nu vidare på uppslag, som han i sina tidigare skrifter från uppsalaåren endast antytt. Man kunde t. ex. nämna "Studier över västgötalaghandskrifternas kronologi" (1937), som utvecklar en redan 1899 i förbigående framställd idé, och de många uppsatserna om innebörden av medeltidens jordvärdering. Men hans kombinationsförmåga, uppslagsrikedom och realistiska blick äro lika påfallande vid behandlingen av nya problemställningar, t. ex.

studierna över de försvunna byarna på huvudstadens mark (1931 och 1936) och över Visby äldsta historia (1933 och 1941).

Som en pionjär framstår Sune Ambrosiani på ofantligt många områden. Han skrev den första handboken för kyrkobeskrivningar (1904), den första handledningen vid uppteckningar om allmogens materiella kultur (1916), den första och hittills enda katekesen för museivårdare (1917). Han hörde till de kulturhistoriker, som tidigast togo fotografikameran i bruk, och räddade med denna på 1890-talet det äldre utseendet av många byggnadsverk. Förebildligt var hans samarbete med arkitektelever och arkitekter för uppmätning och beskrivning av byggnadsmonumenten (Trefaldighetskyrkan i Uppsala 1899, Ulvsunda slott 1903, Rackeby by 1910). Han räddade med egna ekonomiska uppoffringar Katlunds i Grötlingbo på Gotland, ett av Nordens mest betydelsefulla medeltida byggnadsminnen, från att spolieras (1912). Allt detta och mera därtill gör honom i och för sig till en märkesman på kulturminnesstudiets område, trots att hans läggning ingalunda var organisatörens eller institutionsledarens. Hans insats ligger emellertid icke minst på det personliga planet. Det kan intygas av hela hans stora vänkrets, från dem som kommo i beröring med honom redan under uppsalatiden till dem som nu representera den yngsta generationen kulturhistoriker, att ingen med så stort intresse och trots den sträva ytan så stor värme tagit de unga ämnessvennerna om hand, gett dem praktiska råd, velat diskutera deras vetenskapliga problem. Vår nuvarande riksantikvarie har kallat Sune Ambrosianis ungarlshem — han gifte sig först 1926 — en vetenskaplig diskussionsklubb och tillfogar, att de inneboende eller tillfälliga gästerna sällan voro ense med värden, som sin vana trogen gärna renodlade en enda, ehuru alltid realistisk synpunkt på problemen. Men alla tvingades att tänka själva, att pröva auktoriteterna, och det är en uppfostrande gärning så god som någon. Det var ett ärligt uppsåt i allt vad han företog sig. Den fullkomliga redbarheten i hans inställning till kolleger och till forskningen är kanske det vackraste minne som Sune Ambrosiani efterlämnar, minnet av "en sann israelit, i vilken icke finnes något svek".

Sam Owen Jansson